

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 451

Finanse publiczne

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Małgorzata Myszowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-319
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-618-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Tomasz Banasik, Katarzyna Brzozowska-Rup: Metodologiczne aspekty oceny oddziaływania OFE na rozwój gospodarczy w Polsce / Methodological aspects of assessment of Pension Funds influence on the economic development of Poland	11
Krzysztof Berbeka: Polityka klimatyczna w warunkach kryzysu finansowego / The climate policy in the conditions of financial crisis	27
Marcin Brycz: ATP-pension fund's investments and consumption in Sweden 1961–1994. Past example, but problem still not resolved / Inwestycje funduszy emerytalnych ATP a konsumpcja w Szwecji (1961–1994). Miniony przypadek, lecz problem wciąż aktualny	40
Agnieszka Deresz, Marian Podstawka: Zróżnicowanie obciążeń fiskalnych dochodów osób fizycznych w Polsce / Differentiation of tax burden on individual taxpayers in Poland.....	52
Marek Dylewski: Instrumenty stabilizowania długoterminowej równowagi finansowej JST / Instruments for stabilizing the long-term financial balance of LGU	64
Beata Zofia Filipiak: Dylematy pomiaru potencjału finansowego jednostek samorządu terytorialnego – dobór czynników i ich pomiar / Dilemmas of measuring the potential financial – selection of factors and their measurement	75
Mateusz Folwarski: Czynniki wpływające na rozwój sieci bankomatów w krajach Europy Środkowej / Factors affecting the development of the ATM network in Central Europe	89
Maria Magdalena Golec: Zmiany regulacyjne w sektorze Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych i ich ocena / Regulatory changes in the cooperative savings and credit unions and their evaluation	99
Marcin Gospodarowicz: Efektywność wspierania rozwoju przedsiębiorczości ze środków UE w gminach na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2007–2013 / Efficiency of entrepreneurship support from EU funds in rural communes in Poland (2007–2013).....	110
Gabriela Gurgul: Kierunki kreacji marki i zmiany w zarządzaniu produktami bankowymi wobec tła gospodarczo-politycznego oraz oczekiwań klientów detalicznych / Directions of brand creation and changes in managing banking products (against an economic and political background and expectations of retail customers)	122

Mariusz Hamulczuk, Marcin Idzik: Zgodność i predyktywność testów koniunktury bankowej z koniunkturą ogólnogospodarczą / Compliance and forecasting of the surveys of the banking situation with the overall economic situation.....	134
Aneta Kargol-Wasiluk, Adam Wyszowski: Preferencje podatkowe wspierające działalność B + R w ramach podatków dochodowych w Polsce i w Wielkiej Brytanii / Tax incentives supporting R&D activities in Poland and in the United Kingdom.....	145
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Determinanty marży odsetkowej banków w Polsce w okresie pokryzysowym / Determinants of banks' net interest margins in Poland.....	162
Julitta Koćwin: Sytuacja konsumenta na rynku szarej bankowości / The consumer situation on the informal banking market.....	175
Magdalena Kogut-Jaworska: Pomoc publiczna i jej szczególne znaczenie w systemie wsparcia publicznego w Polsce / Public aid and its particular role in the system of state aid in Poland.....	187
Agnieszka Kristof: Skarb Państwa w roli właściciela przedsiębiorstw / State treasury as the owner of companies.....	198
Justyna Kujawska: Wpływ struktury finansowania na wyniki funkcjonowania systemów opieki zdrowotnej w krajach Unii Europejskiej / The impact of financing structure on the healthcare systems outcomes in the European Union countries.....	207
Elwira Leśna-Wierszolicz: IKE i IKZE jako dobrowolne formy gromadzenia oszczędności emerytalnych / Individual retirement accounts and individual retirement security accounts as voluntary forms of pension savings.....	219
Marta Maier: System zabezpieczenia emerytalnego a starzenie się społeczeństwa w Polsce / Pension security system and aging society in Poland.....	230
Dariusz Malinowski, Marcin Krawczyk: Oddziaływanie ekspansji fiskalnej wspomaganej przez monetarną na produkcję – ujęcie teoretyczne i na przykładzie wybranych gospodarek / The impact of money accommodated fiscal expansion on production – theory and experience of selected countries.....	240
Paweł Marszałek: Disintermediation of banks – causes and consequences / Dezintermediacja banków – przyczyny i konsekwencje.....	256
Małgorzata Mazurek-Chwiejczak: Wydajny fiskalnie system podatkowy – w poszukiwaniu modelowych rozwiązań / The fiscally efficient tax system – in search of model solutions.....	268
Dominika Mierzwa, Ewa Błaszke: Źródła finansowania zewnętrznego jednostek samorządu terytorialnego na przykładzie miasta Wrocławia / The sources of external funding of local government entities on the example of the city of Wrocław.....	280

Elżbieta Izabela Misiewicz: Zmiany przepisów o jednym procencie należnego podatku dochodowego od osób fizycznych a zachowanie podatników / Changes in one percent of the tax regulations and tax-payers behaviour...	291
Monika Pasternak-Malicka: Funkcja fiskalna podatku od towarów i usług a znieczulenie podatkowe / Tax illusion and its impact on the fiscal function of the taxation of goods and services	301
Jacek Pera: Ocena wpływu zadłużenia zagranicznego na ryzyko kredytowe Polski w modelu roszczeń warunkowych / Impact of foreign debt on Polish credit risk in the model of contingent claims approach	314
Elwira Pindyk: Wpływ zmiany systemu opodatkowania nieruchomości od osób fizycznych na budżet gminy / Impact of changes in taxation of real estates of individuals on district's budget.....	329
Piotr Podsiadło: Pomoc publiczna w formie gwarancji – analiza jakościowa i ilościowa z perspektywy polityki fiskalnej / State aid in the form of guarantees – qualitative and quantitative analysis from the perspective of fiscal policy.....	347
Magdalena Rękas: Ulgi na dzieci jako instrument polityki rodzinnej a niska dzietność w Polsce / Relief for children as an instrument of family policy and low fertility in Poland	360
Katarzyna Rola: Wpływ podatku akcyzowego na konsumpcję alkoholi / Impact of excise tax on alcohol products consumption	374
Alicja Sekuła, Roman Fandrejewski: Naruszenie dyscypliny finansów publicznych w zakresie wykorzystania subwencji ogólnej / The violation of public finance discipline with respect to the use of general grant	385
Tomasz Sobczak: Rola krajowych oszczędności w poglądach wybranych ekonomistów Polski międzywojennej / The role of domestic savings in views of chosen economists of interwar-Poland.....	398
Błażej Socha: Działalność innowacyjna a wyniki finansowe przedsiębiorstw / Innovation and financial performance	411
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałazka: Aktywność inwestycyjna mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w województwie lubelskim / Investment activity of micro-, small and medium-sized enterprises in the region of Lublin	420
Michał Sosnowski: Transfer pricing issues in taxation of related entities / Problematyka cen transferowych w opodatkowaniu podmiotów powiązanych.....	431
Wacława Starzyńska: Metody statystyczne w analizie rynku zamówień publicznych / Statistical methods in analysis of public procurements	448
Małgorzata Szczepaniak: Nierównowaga finansów publicznych w Polsce na tle krajów Europy Środkowo-Wschodniej i UE 28 / Conditions of public finances' imbalance in Poland compared to the countries of Central and Eastern Europe and all European countries (EU 28).....	457

Joanna Śmiechowicz, Paulina Kozak: Diagnoza skutków polityki podatkowej gmin w Polsce w latach 2003–2015 / The issue of maximization of own revenue potential and the tax policy of municipalities in Poland in the years 2003–2015	468
Tomasz Śmietanka: Gospodarka finansowa gmin Grójec, Koźienice, Szydłowiec w latach 2003–2016 jako czynnik rozwoju lokalnego / Financial economy of the communes Koźienice, Grójec, Szydłowiec in the years 2003–2016 as a factor of sustainability development at the local level	479
Anna Świrska: Skuteczność mechanizmu subwencjonowania w wyrównywaniu sytuacji dochodowej gmin / Effectiveness of the subsidizing mechanism in equalizing the income situation of municipalities.....	497
Malgorzata Twarowska: Wpływ dodatkowego opodatkowania sektora finansowego na napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich w krajach UE / Impact of additional financial sector taxation on the Foreign Direct Investment inflow in the EU countries	509
Maciej Woźniak, Robert Lisowski: Ocena związku preferencji podatkowych z poziomem inwestycji przedsiębiorstw w Polsce / Evaluation of relationship between fiscal instruments and investments of companies in Poland	520
Mariusz Zieliński: Klienci i pracownicy jako beneficjenci działań CSR w sektorze bankowym w Polsce / Customers and employees as recipients of CSR activities in the banking sector in Poland	533
Arkadiusz Żabiński, Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Fiskalne uwarunkowania budowy systemu podatkowego w wybranych krajach / Fiscal stimulants of creation of tax system in chosen countries	543

Wstęp

Publikacja *Finanse publiczne* została wydana w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Poszczególne jej części stanowią dorobek pracowników naukowych najbardziej liczących się w Polsce ośrodków naukowych. Przedstawione opracowania odnoszą się do całego spektrum problemów naukowo-badawczych związanych z finansami publicznymi i polityką fiskalną. Poszczególni autorzy prezentują wyniki swoich badań teoretycznych i empirycznych w zakresie zarządzania dochodami i wydatkami budżetu centralnego oraz budżetów jednostek samorządu terytorialnego, w kontekście zarówno reformy finansów publicznych, reformy systemu emerytalnego, pomocy publicznej, jak i teoretycznych podstaw realizacji wyznaczonych celów przez narzędzia polityki fiskalnej.

Niniejsza publikacja jest adresowana do środowisk naukowych i studentów wyższych uczelni oraz osób, które w praktyce gospodarczej mają styczność ze stroną dochodową lub wydatkową polityki fiskalnej.

Poszczególne fragmenty książki były recenzowane przez profesorów uniwersytetów, w większości kierowników katedr finansów, katedr ekonomii oraz polityki ekonomicznej, którym chciałbym podziękować za rzetelne recenzje. Składam również wyrazy uznania pracownikom Katedry Ekonomii i Polityki Ekonomicznej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz pracownikom Wydawnictwa za wiele wysiłku i zaangażowanie, dzięki któremu powstała ta publikacja.

Mam głębokie przekonanie, że książka *Finanse publiczne*, którą oddajemy w Państwa ręce, będzie inspiracją do dalszych badań i dociekań naukowych oraz do powstania równie inspirujących opracowań w przyszłości.

Jerzy Sokołowski

Elwira Leśna-Wierszółowicz

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
e-mail: elesna@zut.edu.pl

**IKE I IKZE JAKO DOBROWOLNE FORMY
GROMADZENIA OSZCZĘDNOŚCI EMERYTALNYCH**

**INDIVIDUAL RETIREMENT ACCOUNTS
AND INDIVIDUAL RETIREMENT SECURITY
ACCOUNTS AS VOLUNTARY FORMS
OF PENSION SAVINGS**

DOI: 10.15611/pn.2016.451.18

Streszczenie: Celem artykułu jest charakterystyka dobrowolnych form gromadzenia oszczędności emerytalnych w Polsce. W artykule omówiono zasady ich tworzenia i funkcjonowania, a ponadto scharakteryzowano rynek IKE i IKZE w Polsce w latach 2010–2014. Opisano również bariery rozwoju indywidualnych form oszczędzania, do których należy zaliczyć: niskie dochody, brak nawyku oszczędzania oraz brak wiedzy z zakresu funkcjonowania IKE i IKZE. Emerytura pochodząca tylko z I i II filara może okazać się niewystarczająca do zapewnienia odpowiedniego poziomu świadczeń emerytalnych. Dlatego też ważnym elementem przyszłego świadczenia powinny stać się indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego działające w ramach III filara. Istotną kwestią jest podejmowanie właściwych działań edukacyjno-informacyjnych, żeby zwiększyć świadomość emerytalną Polaków. Uczestnicy systemu emerytalnego powinni posiadać niezbędną wiedzę o gromadzeniu środków na indywidualnych kontach emerytalnych i indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego oraz korzyściach wynikających z oszczędzania w ich ramach.

Słowa kluczowe: indywidualne formy zabezpieczenia emerytalnego, dobrowolna forma oszczędzania, system emerytalny.

Summary: The aim of the article is to characterize the voluntary forms of pension savings in Poland. The article describes the rules for creating and functioning them. The article presents the development of individual retirement accounts and individual retirement security accounts market in Poland between the years 2010 and 2014. Moreover, the article describes the factors hindering the development of individual forms of saving, such as: low income, lack of habit of saving and lack of knowledge of individual retirement accounts and individual retirement security accounts functioning. Retirement coming only from the first and second pillar may be insufficient to ensure an appropriate level of retirement benefits. Therefore, individual retirement accounts and individual retirement security accounts, acting in the third pillar, should become an important component of future benefits. It is important to take appropriate educational activities to increase Poles' awareness of pension. The participants of the pension

system should have the necessary knowledge of fundraising to individual retirement accounts and individual retirement security accounts and the benefits of saving in their farmework.

Keywords: individual retirement accounts, voluntary form of saving, pension schemes.

1. Wstęp

Od 1 stycznia 1999 r. istnieje w Polsce trzyfilarowy system emerytalny, który charakteryzuje się zmniejszeniem opiekuńczej roli państwa, zwiększeniem indywidualnego udziału w planowaniu emerytury, zróżnicowaniem źródeł finansowania dochodów emerytalnych oraz połączeniem systemu repartycyjnego z systemem kapitałowym [Ronka-Chmielowiec 2002, s. 121].

Nowy system emerytalny składa się z trzech filarów, przy czym pierwszy filar działa w oparciu o zasadę umowy międzypokoleniowej, a dwa pozostałe mają postać kapitałową. Pierwszy filar (ZUS) działa na podstawie zasady repartycji składek i świadczeń. Oznacza to, że wypłacane emerytury finansowane są ze składek osób aktualnie pracujących. W ramach drugiego filara funkcjonują otwarte fundusze emerytalne (OFE), których celem jest gromadzenie środków pieniężnych i ich lokowanie z przeznaczeniem na wypłatę członkom funduszu po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego [Ustawa z 28 sierpnia 1997, art. 2, ust. 1 i 2]. Trzeci filar jest dobrowolnym elementem kapitałowo-ubezpieczeniowym w systemie emerytalnym. Od 1999 r. w zakresie tego filara występują pracownicze programy emerytalne (PPE), które są formą grupowego oszczędzania na emeryturę i mogą zostać utworzone wyłącznie przez pracodawcę w celu gromadzenia oszczędności emerytalnych dla zatrudnionych przez niego pracowników. W połowie 2004 r. w ramach trzeciego filara stworzono możliwość gromadzenia środków na przyszłą emeryturę na indywidualnych kontach emerytalnych (IKE). Od 2012 r. możliwe jest również oszczędzanie na indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (IKZE).

W stosunku do I i II filara systemu emerytalnego indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego mają charakter uzupełniający. Ze względu na to, iż konta te wciąż są mało popularne wśród obywateli, trzeci filar zabezpieczenia emerytalnego nie stanowi istotnego uzupełnienia dwóch filarów obowiązkowych. Na koniec 2014 r. liczba uczestników IKE wyniosła 824,5 tys. osób (5,1% ogółu pracujących), a wartość zgromadzonych aktywów na IKE – 5 mld zł. Na koniec 2014 r. liczba uczestników IKZE kształtowała się na poziomie 528,1 tys. osób (3,3% ogółu pracujących), a wartość zgromadzonych aktywów osiągnęła poziom 0,3 mld zł [UKNF 2015a]. W tym samym czasie liczba uczestników PPE wyniosła 381 tys. osób, a wartość zgromadzonych aktywów 10 259 mln zł [KNF 2015]. Natomiast na koniec 2014 r. do OFE należało łącznie 16,6 mln członków, a wartość aktywów OFE wyniosła 149,1 mld zł [UKNF 2015b].

Celem opracowania jest charakterystyka dobrowolnych form gromadzenia oszczędności emerytalnych w Polsce. Przedstawiono w nim ramy prawne i organi-

zacyjne funkcjonowania IKE i IKZE oraz omówiono czynniki utrudniające rozwój indywidualnych form zabezpieczenia emerytalnego.

2. Ramy prawne i organizacyjne funkcjonowania IKE i IKZE

Podstawowym aktem prawnym regulującym działalność indywidualnych kont emerytalnych oraz indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego jest ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (zwana dalej ustawą o IKE i IKZE [Ustawa z 20 kwietnia 2004]). Ustawa o IKE i IKZE określa zasady gromadzenia oszczędności na indywidualnych kontach emerytalnych oraz na indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, a także zasady dokonywania wpłat, wypłat, wypłat transferowych oraz zwrotu środków zgromadzonych na tych kontach.

Zgodnie z art. 8 ustawy o IKE i IKZE indywidualne konto emerytalne lub indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego jest prowadzone na podstawie pisemnej umowy zawartej przez oszczędzającego z funduszem inwestycyjnym, dobrowolnym funduszem emerytalnym, podmiotem prowadzącym działalność maklerską, zakładem ubezpieczeń lub bankiem.

Prawo do dokonywania wpłat na IKE lub IKZE przysługuje osobie fizycznej, która ukończyła 16 lat. Posiadaczem konta emerytalnego może być również osoba młodsza, jednak ma ona prawo do dokonywania wpłat na IKE lub IKZE tylko w roku kalendarzowym, w którym uzyskuje dochody z pracy wykonywanej na podstawie umowy o pracę i w wysokości nieprzekraczającej tych dochodów [Ustawa z 20 kwietnia 2004, art. 3, ust. 1 i 2]. Każdy obywatel może mieć tylko jedno IKE i IKZE, przy czym wybór konkretnego produktu oraz instytucji finansowej nie jest ostateczny. Po upływie dwunastu miesięcy od zawarcia umowy o prowadzenie konta można bez ponoszenia dodatkowych opłat przenieść zgromadzone środki na konto prowadzone w innej instytucji lub innej formie [Bielawska i in. 2014, s. 31].

Od 2009 r. wpłaty na IKE dokonywane w roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć kwoty odpowiadającej trzykrotności prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok, określonego w ustawie budżetowej lub ustawie o prorozorium budżetowym [UKNF 2015a]. Limity rocznych wpłat na IKE obowiązujące w latach 2010–2016 przedstawia tab. 1.

Tabela 1. Limity wpłat na IKE w latach 2010–2016 (w zł)

Rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kwota limitu	9 579	10 077	10 578	11 139	11 238	11 877	12 165

Źródło: [Obwieszczenia Ministra Pracy...].

Na mocy art. 13a ustawy o IKE i IKZE wpłaty dokonywane na IKZE w roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć kwoty odpowiadającej 1,2-krotności prze-

ciężnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok określonego w ustawie budżetowej lub ustawie o prowizorium budżetowym, lub w ich projektach, jeżeli odpowiednie ustawy nie zostały uchwalone. Limity rocznych wpłat na IKZE obowiązujące w latach 2012–2016 przedstawia tab. 2.

Tabela 2. Limity wpłat na IKZE w latach 2012–2016 (w zł)

Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Kwota limitu	4 031	4 231	4 495	4 751	4 886

Źródło: [UKNF 2015c, s. 7; Obwieszczenia Ministra Pracy...].

W celu zwiększenia zainteresowania dodatkowymi formami oszczędzania wprowadzono dodatkową zachętę w postaci ulg podatkowych. Zwolnienie podatkowe przysługujące osobie oszczędzającej na IKE dotyczy podatku od zysków kapitałowych, jednak jest ograniczone limitem kwotowym dotyczącym wysokości wpłacanych środków. W IKZE natomiast zwolnienie podatkowe polega na tym, że wysokość wpłat można odliczyć od podstawy opodatkowania. Warunkiem skorzystania ze zwolnienia podatkowego, zarówno w odniesieniu do IKE, jak i IKZE, jest posiadanie tylko jednego takiego konta.

Wypłata środków zgromadzonych na IKE może nastąpić po osiągnięciu przez oszczędzającego 60. roku życia lub nabyciu uprawnień emerytalnych i ukończeniu 55. roku życia. Natomiast wypłata oszczędności z IKZE następuje po osiągnięciu przez oszczędzającego wieku 65 lat [Ustawa z 20 kwietnia 2004, art. 34 i 34a].

Wypłata środków z IKE jest nieopodatkowana. Od 15 stycznia 2014 r. obniżono stawkę i sposób opodatkowania wypłat z IKZE – od kwoty wypłat z IKZE, w tym wypłat na rzecz osoby uprawnionej na wypadek śmierci oszczędzającego, pobierany jest zryczałtowany podatek w wysokości 10% przychodu.

Na mocy art. 35 ust. 1 ustawy o IKE i IKZE wypłata transferowa może być dokonywana:

- z instytucji finansowej prowadzącej IKE lub IKZE do innej instytucji finansowej, z którą oszczędzający zawarł umowę o prowadzenie IKE lub IKZE,
- z instytucji finansowej prowadzącej IKE do programu emerytalnego, do którego przystąpił oszczędzający,
- z programu emerytalnego do instytucji finansowej, z którą oszczędzający zawarł umowę o prowadzenie IKE,
- z IKE zmarłego oszczędzającego na IKE osoby uprawnionej albo do programu emerytalnego, do którego uprawniony przystąpił,
- z IKZE zmarłego oszczędzającego na IKZE osoby uprawnionej.

Zwrot środków zgromadzonych na IKE lub IKZE następuje w razie wypowiedzenia umowy o prowadzenie IKE lub IKZE przez którąkolwiek ze stron, jeżeli nie zachodzą przesłanki do wypłaty lub wypłaty transferowej. W przypadku, gdy na IKE oszczędzającego przyjęto wypłatę transferową z programu emerytalnego, instytucja

finansowa przed dokonaniem zwrotu przekazuje na rachunek bankowy wskazany przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych kwotę w wysokości 30% wartości składek podstawowych wpłaconych do programu emerytalnego [Ustawa z 20 kwietnia 2004, art. 37, ust. 1 i 3].

3. Rynek IKE w Polsce w latach 2010–2014

Na koniec 2014 r. istniało w Polsce 824 485 IKE, czyli o 6834 kont więcej niż na koniec 2013 r. (tab. 3). W 2014 r., podobnie jak w latach poprzednich, wśród oszczędzających na IKE najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 51–60 lat, posiadając 238 918 IKE (tj. 29% ogółu kont). Najmniejszy odsetek kont (3,9%) posiadały osoby najmłodsze oszczędzające na IKE (do 30 lat). W 2014 r. liczba ta wyniosła 32 477 osób, czyli o 9059 osób mniej niż w roku poprzednim. Jest to jedyna grupa oszczędzających na IKE, w przypadku której w analizowanym okresie obserwuje się systematyczny spadek liczby kont. Spadek liczby funkcjonujących IKE w 2014 r. w porównaniu z rokiem poprzednim odnotowano również w kategorii wiekowej 31–40 lat (spadek o 4975 IKE) oraz 51–60 lat (spadek o 1365 IKE). Zwiększenie liczby IKE w 2014 r. w porównaniu z 2013 r. dotyczyło natomiast osób w wieku powyżej 60 lat (wzrost o 16 515 IKE) oraz w wieku 41–50 lat (wzrost o 5718 IKE).

Tabela 3. Liczba IKE według wieku w latach 2010–2014

Kategoria wiekowa	Liczba IKE				
	2010	2011	2012	2013	2014
Do 30 lat	69 633	63 532	53 010	41 536	32 477
31–40 lat	200 345	202 997	199 945	193 195	188 220
41–50 lat	193 784	196 085	197 082	199 948	205 666
51–60 lat	236 323	240 144	238 892	240 283	238 918
Powyżej 60	92 381	111 691	124 363	142 689	159 204
Ogółem	792 466	814 449	813 292	817 651	824 485

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont emerytalnych za lata 2010–2014.

Wzrost liczby funkcjonujących IKE w 2014 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zaobserwowano we wszystkich instytucjach finansowych prowadzących IKE, z wyjątkiem funduszy inwestycyjnych, gdzie liczba kont emerytalnych zmniejszyła się o 8292 (tab. 4). Największy przyrost liczby funkcjonujących IKE odnotowano w zakładach ubezpieczeń (11 226 IKE). Najwyższą dynamiką pod względem liczby prowadzonych IKE charakteryzowały się dobrowolne fundusze emerytalne, gdzie liczba prowadzonych kont emerytalnych zwiększyła się z poziomu 1473 kont na koniec 2013 r. do 1946 IKE na koniec 2014 r.

Tabela 4. Liczba IKE prowadzonych przez poszczególne instytucje finansowe w latach 2010–2014

Instytucje finansowe prowadzące IKE	Liczba IKE				
	2010	2011	2012	2013	2014
Zakłady ubezpieczeń	579 090	568 085	557 595	562 289	573 515
Fundusze inwestycyjne	168 664	200 244	188 102	182 807	174 515
Podmioty prowadzące działalność maklerską	14 564	17 025	20 079	21 712	22 884
Banki	30 148	29 095	47 037	49 370	51 625
Dobrowolne fundusze emerytalne	–	–	479	1 473	1 946
Ogółem	792 466	814 449	813 292	817 651	824 485

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont emerytalnych za lata 2010–2014.

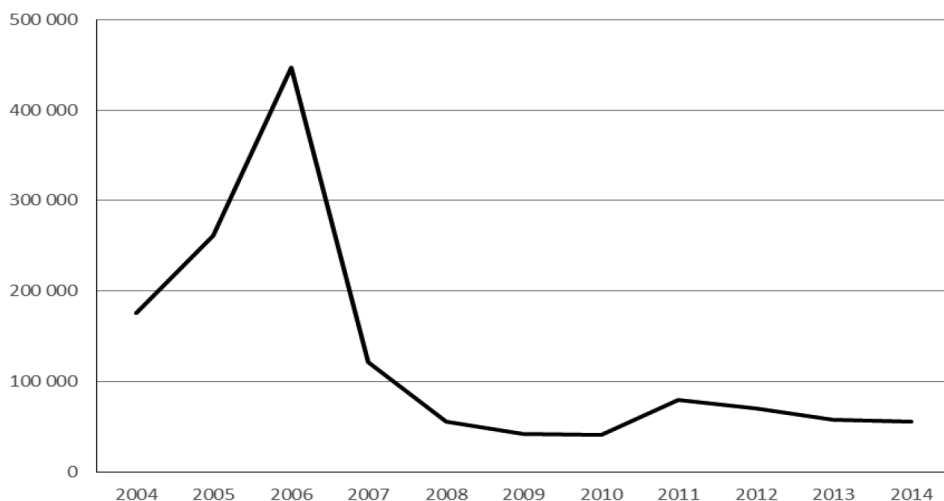
Wzrost wartości aktywów IKE można zaobserwować w całym analizowanym okresie (tab. 5). Wartość aktywów zgromadzonych na IKE na koniec 2014 r. wyniosła 5 030 537 tys. zł i wzrosła o 759 387 tys. zł (tj. o 17,8%) w stosunku do wartości aktywów na koniec 2013 r. W 2014 r. powiększenie wartości aktywów dotyczyło wszystkich instytucji finansowych i w porównaniu z 2013 r. kształtowało się odpowiednio:

- w zakładach ubezpieczeń wzrost o 285 455 tys. zł,
- w funduszach inwestycyjnych wzrost o 175 755 tys. zł,
- w podmiotach prowadzących działalność maklerską wzrost o 113 770 tys. zł,
- w bankach wzrost o 176 853 tys. zł,
- w dobrowolnych funduszach emerytalnych wzrost o 7 554 tys. zł.

Tabela 5. Aktywa IKE w latach 2010–2014

Instytucje finansowe prowadzące IKE	Aktywa IKE (w tys. zł)				
	2010	2011	2012	2013	2014
Zakłady ubezpieczeń	1 167 642	1 146 788	1 397 176	1 618 173	1 903 628
Fundusze inwestycyjne	972 295	894 559	1 128 873	1 337 534	1 513 289
Podmioty prowadzące działalność maklerską	293 762	384 046	524 254	676 461	790 231
Banki	292 696	338 587	477 896	627 587	804 440
Dobrowolne fundusze emerytalne	–	–	2 114	11 395	18 949
Ogółem	2 726 395	2 763 980	3 530 313	4 271 150	5 030 537

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont emerytalnych za lata 2010–2014.

Rys. 1. Liczba nowo otwieranych IKE w latach 2004–2014

Źródło: [UKNF 2015a, s. 14].

Od początku funkcjonowania IKE liczba otwieranych kont systematycznie wzrosła do 2006 r., w którym IKE założyło najwięcej oszczędzających, czyli 447 115 osób (rys. 1). W kolejnych latach powstawało coraz mniej IKE, aż do 2010 r., w którym na ich otwarcie zdecydowały się tylko 40 723 osoby, prawie 11-krotnie mniej niż w 2006 r. W 2011 r. nastąpiło odwrócenie tendencji spadkowej, gdyż zawierano w tym okresie dwukrotnie więcej umów niż w najsłabszym pod tym względem roku 2010. Lata 2012–2014 to ponownie okres, w którym liczba otwieranych IKE zmniejszała się w porównaniu z rokiem poprzednim. W 2014 r. na zawarcie umów o prowadzenie IKE zdecydowało się 55 748 osób, czyli o 2171 osób mniej niż w 2013 r.

4. Rynek IKZE w Polsce w latach 2012–2014

Od 1 stycznia 2012 r. oprócz IKE dodatkową możliwość indywidualnego oszczędzania w ramach trzeciego filara stanowią indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego.

Na koniec 2014 r. istniało w Polsce 528 142 IKZE, czyli o 31 706 kont więcej niż na koniec 2013 r. (tab. 6). W 2014 r., podobnie jak w latach poprzednich, największy udział w liczbie funkcjonujących IKZE miały osoby z przedziałów wiekowych: od 31 do 40 lat, od 41 do 50 lat oraz od 51 do 60 lat. Udział osób ze wskazanych grup wiekowych rozkładał się równomiernie w granicach 27%. Znacznie niższy udział miały osoby w wieku do 30 lat posiadające IKZE (tj. 13,74% ogółu kont). W 2014 r. liczba ta wyniosła 72 575 osób, czyli o 9779 osób mniej niż w roku poprzednim. Najmniejszy odsetek kont (4,23%) posiadały osoby w wieku powyżej 60 lat.

Tabela 6. Liczba IKZE według wieku w latach 2012–2014

Kategoria wiekowa	Liczba IKZE		
	2012	2013	2014
Do 30 lat	98 984	82 354	72 575
31–40 lat	135 181	137 713	144 097
41–50 lat	134 489	133 315	144 169
51–60 lat	121 920	131 715	144 951
61–65 lat	5 394	10 420	19 808
Powyżej 65 lat	853	919	2 542
Ogółem	496 821	496 436	528 142

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego za lata 2012–2014.

Od początku funkcjonowania IKZE umowy o prowadzenie konta oszczędzający zawierali głównie z zakładami ubezpieczeń i dobrowolnymi funduszami emerytalnymi. Na koniec 2014 r. znalazło się w nich 499 730 kont (tj. 94,6% liczby funkcjonujących IKZE). Wzrost liczby funkcjonujących IKZE w 2014 r. w porównaniu z rokiem poprzednim zaobserwowano we wszystkich instytucjach finansowych prowadzących IKZE, z wyjątkiem dobrowolnych funduszy emerytalnych (tab. 7). Taka sytuacja wynikała z tego, że w 2012 r. wiele osób skorzystało z możliwości zawierania umów o prowadzenie IKZE w formie dobrowolnych funduszy emerytalnych za pośrednictwem Internetu, jednakże potwierdzeniem zawarcia umowy było przesłanie dokumentacji w formie papierowej, której już instytucje finansowe nie otrzymywały. Zamknięcie tego rodzaju rachunków w wyniku braku potwierdzenia pisemnej umowy o prowadzenie IKZE było możliwe po roku od dnia otwarcia kon-

Tabela 7. Liczba IKZE prowadzonych przez poszczególne instytucje finansowe w latach 2012–2014

Instytucje finansowe prowadzące IKZE	Liczba IKZE		
	2012	2013	2014
Zakłady ubezpieczeń	363 399	388 699	418 935
Fundusze inwestycyjne	5 202	9 565	17 510
Podmioty prowadzące działalność maklerską	559	1 012	2 797
Banki	19	33	8 105
Dobrowolne fundusze emerytalne	127 642	97 127	80 795
Ogółem	496 821	496 436	528 142

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego za lata 2012–2014.

ta. Z tego powodu w dobrowolnych funduszach emerytalnych w 2013 r. gwałtownie spadła liczba funkcjonujących IKZE w porównaniu z rokiem poprzednim (spadek o 30 515 kont). Natomiast w 2014 r. liczba prowadzonych IKZE zmniejszyła się do poziomu 80 795 kont (spadek o 16 332 kont).

Tabela 8. Aktywa IKZE w latach 2012–2014

Instytucje finansowe prowadzące IKZE	Aktywa IKZE (w tys. zł)		
	2012	2013	2014
Zakłady ubezpieczeń	36 393	75 117	167 737
Fundusze inwestycyjne	7 973	23 371	63 559
Podmioty prowadzące działalność maklerską	1 673	4 815	14 638
Banki	40	98	11 624
Dobrowolne fundusze emerytalne	6 803	15 805	37 792
Ogółem	52 882	119 206	295 350

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego za lata 2012–2014.

Wzrost wartości aktywów IKZE można zaobserwować w całym analizowanym okresie oraz we wszystkich rodzajach instytucji finansowych prowadzących IKZE (tab. 8). W 2014 r. wartość aktywów zgromadzonych na IKZE wyniosła 295 350 tys. zł i wzrosła o 176 144 tys. zł (tj. o 147,8%) w stosunku do wartości aktywów na koniec 2013 r.

5. Bariery rozwoju dobrowolnych form gromadzenia oszczędności emerytalnych

W działającym w Polsce od 1999 roku trójfilarowym zabezpieczeniu emerytalnym problemem jest niedostateczny rozwój trzeciego nieobowiązkowego filara, który wciąż pozostaje najsłabszym elementem systemu. Pomimo tego, iż przepisy prawne dopuszczają możliwość gromadzenia środków w różnorodnych formach oferowanych przez liczne instytucje finansowe, polskie społeczeństwo wciąż nie wykazuje powszechnego nimi zainteresowania. Obecnie zaledwie co piąty Polak planuje indywidualnie oszczędzać na starość [Bielawska i in. 2014, s. 5].

Rozwój rynku IKE i IKZE w Polsce jest utrudniony z wielu przyczyn. Niewątpliwie podstawową barierą rozwoju jest brak odpowiedniej wiedzy obywateli z zakresu funkcjonowania systemu emerytalnego, co przekłada się na niezrozumienie istoty IKE i IKZE oraz korzyści płynących z oszczędzania w ich ramach. Duża część społeczeństwa nie jest świadoma potrzeby uczestnictwa w dodatkowych filarach i konsekwencji, jakie w przyszłości będzie miało pozostanie jedynie przy obowiązkowej części systemu. Inni, mimo tej wiedzy, odkładają w czasie moment

rozpoczęcia oszczędzania, o czym świadczy struktura wiekowa osób korzystających z IKE i IKZE. Co więcej, Polacy nie mają skłonności do oszczędzania, przedkładają bowiem wydatki na bieżącą konsumpcję nad oszczędności. Natomiast część społeczeństwa jako główną przyczynę braku możliwości oszczędzania wskazuje zbyt niskie dochody¹.

W celu zintensyfikowania rozwoju dobrowolnych form gromadzenia oszczędności emerytalnych niezbędne jest przede wszystkim upowszechnianie idei uczestnictwa w III filarze systemu emerytalnego. Konieczna jest ogólnopolska kampania informacyjna, która pomoże zmienić sposób myślenia Polaków oraz uświadomi im potrzebę gromadzenia dodatkowych środków na emeryturę.

6. Zakończenie

W 1999 r. wprowadzono w Polsce istotne zmiany w funkcjonowaniu systemu zabezpieczenia emerytalnego. Reforma emerytalna była konieczna ze względu na niekorzystne zmiany demograficzne (starzejące się społeczeństwo, obniżający się wskaźnik urodzeń i wydłużające się dalsze przeciętne trwanie życia), społeczne (zmiana modelu rodziny, aktywność zawodowa kobiet) oraz gospodarcze (rosnące obciążenie budżetu wydatkami emerytalnymi i niższe tempo wzrostu gospodarczego) [Owczarek 2005, s. 36].

W zakresie III filara funkcjonują IKE i IKZE, które są formą indywidualnego gromadzenia środków na cele emerytalne. Na koniec 2014 r. IKE posiadało 824 485 osób, które zgromadziły na kontach aktywa o wartości 5 030 537 tys. zł, natomiast 528 142 oszczędzających na IKZE posiadało 295 350 tys. zł aktywów. Analiza struktury wieku posiadaczy IKE i IKZE pokazuje związek pomiędzy wiekiem osoby posiadającej konto emerytalne a rodzajem wybieranego konta. Im młodsza osoba oszczędzająca na przyszłe świadczenia emerytalne, tym chętniej dokonywała wyboru IKZE, starsza zaś – IKE. W 2014 r. osoby w wieku do 30 lat posiadały 72 575 IKZE oraz 32 477 IKE. Także osoby w wieku od 31 do 50 lat przy podejmowaniu decyzji o utworzeniu konta emerytalnego w jednej ze wskazanych form częściej wybierały IKZE, kierując się korzyścią wynikającą z możliwości dokonania odliczenia w rocznym rozliczeniu podatku od dochodów osobistych. Natomiast wśród osób oszczędzających na cele emerytalne w wieku powyżej 60 lat istniało 159 204 IKE oraz 22 350 IKZE.

Doświadczenia ostatnich lat wskazują na niewielkie zainteresowanie indywidualną formą oszczędzania wśród obywateli. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy

¹ Według raportu *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków w 2015 r.* blisko 55% gospodarstw domowych nie posiadało żadnych oszczędności. Natomiast wśród gospodarstw deklarujących posiadanie oszczędności dominowały gospodarstwa o oszczędnościach stanowiących równowartość od 1-miesięcznych do 3-miesięcznych dochodów [Czapiński, Panek (red.) 2015].

upatrywać przede wszystkim w: zbyt niskich dochodach, niedostatecznej wiedzy z zakresu funkcjonowania IKE i IKZE oraz braku nawyku oszczędzania.

W świetle zmian demograficznych i społecznych emerytura pochodząca tylko z I i II filara może okazać się niewystarczająca do zapewnienia odpowiedniego poziomu świadczeń emerytalnych. Dlatego też ważnym elementem przyszłego świadczenia powinny stać się indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego działające w ramach III filara. W celu upowszechnienia indywidualnego oszczędzania należy przede wszystkim przeprowadzić właściwe działania edukacyjno-informacyjne. Uczestnicy systemu emerytalnego powinni posiadać niezbędną wiedzę o gromadzeniu środków na indywidualnych kontach emerytalnych i indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego oraz korzyściach wynikających z oszczędzania w ich ramach.

Literatura

- Bielawska K., Petru R., Pieńkowska-Kamieniecka S., Szczepański M., Żukowski M., 2014, *Dodatkowy system emerytalny w Polsce – diagnoza i rekomendacje zmian*, Towarzystwo Ekonomistów Polskich, Warszawa.
- Czapiński J., Panek T. (red.), 2015, *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- KNF, 2015, *Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego w 2014 roku*, https://www.knf.gov.pl/Images/KNF_Sprawozdanie%202014_net_tcm75-40853.pdf (9.04.2016).
- Obwieszczenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie wysokości kwot wpłat na indywidualne konto emerytalne, <http://www.mpips.gov.pl> (10.04.2016).
- Owczarek J., 2005, *Rzecznik Ubezpieczonych w systemie ubezpieczeń społecznych 2002–2005*, „Monitor Ubezpieczeniowy” nr 25.
- Raporty Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont emerytalnych za lata 2010-2014.
- Raporty Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego o rynku indywidualnych kont zabezpieczenia emerytalnego za lata 2012-2014.
- Ronka-Chmielowiec W., 2002, *Ubezpieczenia. Rynek i ryzyko*, PWE, Warszawa.
- UKNF, 2015a, *Indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego w 2014 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- UKNF, 2015b, *Rynek otwartych funduszy emerytalnych w IV kwartale 2014 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- UKNF, 2015c, *Indywidualne konta emerytalne oraz indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego w I półroczu 2015 roku*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa.
- Ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz.U. 1997 nr 139, poz. 934.
- Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego, Dz.U. 2004 nr 116, poz. 1205 z późn. zm.